

## אלו טרפות

**הטל** את הפרט **ביניהם** ודונם **בכלל** ופרט **וכלל**. ולפי זה, כך יש לדרוש את הכתוב "מכל אשר במים וכו' במים בימים ובנחלים אותם תאכלו" (ויקרא יא, ט) כאילו נאמר: "כל אשר במים וכו' בימים ובנחלים במים אותם תאכלו": "במים" – הרי זה **כלל**, "**בימים ובנחלים**" – פרט, "במים" – חזר ו**כלל**, **כלל**

**הִטַּל פֶּרֶט בַּיְנֵיהֶם, וְדוֹנֵם בְּכֻלּוֹ וּפְרַט וּכְלָל: "בַּמַּיִם" – כָּלָל, "בַּיְמִים וּבְנַחְלָיִם" – פֶּרֶט, "בַּמַּיִם" – חֲזַר וְכָלָל, כָּלָל וּפְרַט וּכְלָל – אֵי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפֶּרֶט, מֵה הַפֶּרֶט מְפוֹרֵשׁ – מֵיָם נוֹבְעִים, אֵף כֹּל מֵיָם נוֹבְעִים וְנַחְלִים, שְׁהֵם מֵיָם נוֹבְעִים, אֵף כֹּל מֵיָם נוֹבְעִים נֶאֱסַר בָּהֶם מֵה שֶׁאֵין לוֹ סִנְפִיר וּקְשָׁקֶשֶׁת. וְאֵם כֵּן מֵאֵי רִבִּי [מֵה רִיבָה בַכָּךְ]? רִיבָה חֲרִיצִין וְנַעֲצִין לְאִיסוּרָא [ז'אִיסוּרן]. שְׁהֵמִים שְׁבָהֶם נוֹבְעִים, וּמֵאֵי [וּמֵה] מֵיַעַט? בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת לְהַתִּירָא [ז'הִיתרן]. שֶׁאֵין הַמֵּיָם שְׁבָהֶם נוֹבְעִים, אֲלֵא מִי גִשְׁמִים נֶאֱסָפִים לְהוֹכֵם. וּשְׁוֹאֲלִים, וְאִימָא [וְאִמּוּרן] כֵּךְ: מֵה הַפֶּרֶט מְפוֹרֵשׁ – מֵיָם גְּדֻלִין עַל גְּבֵי קַרְקַע, אֵף כֹּל מֵיָם גְּדֻלִין עַל גְּבֵי קַרְקַע; וּמֵאֵי רַבִּי – אֶפְיֻלוֹ בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת לְאִיסוּרָא, וּמֵאֵי מֵיַעַט – מֵיַעַט פְּלִיָם! – אִם כֵּן, "תֹּאכְלוּ" מֵאֵי אֲהַנִּי לִיָּה?**

**א** רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תָּנָא: **"בַּמַּיִם" "בַּמַּיִם" שְׁתֵּי פְעָמִים – אֵין זֶה כָּלָל וּפְרַט, אֶלָּא רִיבָה וּמֵיַעַט: "בַּמַּיִם" – רִיבָה, "בַּיְמִים וּבְנַחְלָיִם" – מֵיַעַט, "בַּמַּיִם" – חֲזַר וְרִיבָה; רִיבָה וּמֵיַעַט וְרִיבָה – רִיבָה הַפֶּל; מֵאֵי רַבִּי – חֲרִיצִין וְנַעֲצִין לְאִיסוּרָא, וּמֵאֵי מֵיַעַט – בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת לְהַתִּירָא. – אִימָא: מֵאֵי רִיבָה – בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת לְאִיסוּרָא, וּמֵאֵי מֵיַעַט – אִם כֵּן, "תֹּאכְלוּ" מֵאֵי אֲהַנִּי לִיָּה?**

**א** הַתְנָא דְבֵי מִדְרַשׁוֹן שֶׁל ר' יִשְׁמַעְאֵל תָּנָא [שְׁנֵה] כֵךְ, דִּרֵשׁ כֵךְ אֵת הַכְּתוּב: מֵה שְׁנֹאמֵר בַּפְּסוּק זֶה "בַּמַּיִם" "בַּמַּיִם" שְׁתֵּי פַעְמַיִם ("מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמַּיִם כֹּל אֲשֶׁר לוֹ סִנְפִיר וּקְשָׁקֶשֶׁת בַּמַּיִם בַּיָּמִים וּבַנְּחָלִים אוֹתָם תֹּאכְלוּ". ויקרא יא, ט) – אֵין זֶה **כלל** ו**פרט**, אֲלֵא צִרִיךְ לְלַמּוֹד אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ שֶׁל רִיבָה וּמֵיַעַט, וּבִאּוֹפֵן זֶה: "בַּמַּיִם" – רִיבָה, "בַּיְמִים וּבַנְּחָלִים" – מֵיַעַט, "בַּמַּיִם" – חֲזַר וּרִיבָה. וּלְפִי כִלְיִ מִדְרַשׁ הַהֲלַכָה רִיבָה וּמֵיַעַט וּרִיבָה – רִיבָה הַכֵּל, חוּץ מִמֵּה שְׁאִינוֹ דוֹמֵה כִּלְלִי לַיָּמִים וּנְחָלִים. וְאֵם כֵּן, מֵאֵי רִבִּי [מֵה רִיבָה]? אֵת הַדְּגַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סִנְפִיר וּקְשָׁקֶשֶׁת בַּחֲרִיצִין וְנַעֲצִין לְאִיסוּרָא [ז'אִיסוּרן]. וּמֵאֵי [וּמֵה] מֵיַעַט? אֵת אֵלֶּה שֶׁבְּבוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת לְהַתִּירָא [ז'הִיתרן]. וּשְׁוֹאֲלִים, הוֹאִיל וְאִתָּה מִרְבָּה הַכֹּל חוּץ מִמֵּה שְׁאִינוֹ דוֹמֵה כִּלְלִי לַיָּמִים וּנְחָלִים, אִימָא [אִמּוּרן]: מֵאֵי [מֵה] רִיבָה? רִיבָה בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת לְאִיסוּרָא [ז'אִיסוּרן]. וּמֵאֵי [וּמֵה] מֵיַעַט לְהִיתֵר? מֵיַעַט רַק כְּלִיָּם! וּמִשִּׁבִּיָּם: אִם כֵּן, "תֹּאכְלוּ" שְׁנֹאמֵר בַּתְּחִילַת הַפְּסוּק לְהַתִּיר, וְנַעֲצִין.

**א** הַתְנָא דְבֵי מִדְרַשׁוֹן שֶׁל ר' יִשְׁמַעְאֵל תָּנָא [שְׁנֵה] כֵךְ, דִּרֵשׁ כֵךְ אֵת הַכְּתוּב: מֵה שְׁנֹאמֵר בַּפְּסוּק זֶה "בַּמַּיִם" "בַּמַּיִם" שְׁתֵּי פַעְמַיִם ("מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמַּיִם כֹּל אֲשֶׁר לוֹ סִנְפִיר וּקְשָׁקֶשֶׁת בַּמַּיִם בַּיָּמִים וּבַנְּחָלִים אוֹתָם תֹּאכְלוּ". ויקרא יא, ט) – אֵין זֶה **כלל** ו**פרט**, אֲלֵא צִרִיךְ לְלַמּוֹד אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ שֶׁל רִיבָה וּמֵיַעַט, וּבִאּוֹפֵן זֶה: "בַּמַּיִם" – רִיבָה, "בַּיְמִים וּבַנְּחָלִים" – מֵיַעַט, "בַּמַּיִם" – חֲזַר וּרִיבָה. וּלְפִי כִלְיִ מִדְרַשׁ הַהֲלַכָה רִיבָה וּמֵיַעַט וּרִיבָה – רִיבָה הַכֵּל, חוּץ מִמֵּה שְׁאִינוֹ דוֹמֵה כִּלְלִי לַיָּמִים וּנְחָלִים. וְאֵם כֵּן, מֵאֵי רִבִּי [מֵה רִיבָה]? אֵת הַדְּגַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סִנְפִיר וּקְשָׁקֶשֶׁת בַּחֲרִיצִין וְנַעֲצִין לְאִיסוּרָא [ז'אִיסוּרן]. וּמֵאֵי [וּמֵה] מֵיַעַט? אֵת אֵלֶּה שֶׁבְּבוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת לְהַתִּירָא [ז'הִיתרן]. וּשְׁוֹאֲלִים, הוֹאִיל וְאִתָּה מִרְבָּה הַכֹּל חוּץ מִמֵּה שְׁאִינוֹ דוֹמֵה כִּלְלִי לַיָּמִים וּנְחָלִים, אִימָא [אִמּוּרן]: מֵאֵי [מֵה] רִיבָה? רִיבָה בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת לְאִיסוּרָא [ז'אִיסוּרן]. וּמֵאֵי [וּמֵה] מֵיַעַט לְהִיתֵר? מֵיַעַט רַק כְּלִיָּם! וּמִשִּׁבִּיָּם: אִם כֵּן, "תֹּאכְלוּ" שְׁנֹאמֵר בַּתְּחִילַת הַפְּסוּק לְהַתִּיר, וְנַעֲצִין.

### תוספות

**במים** במים שני פעמים אין זה כלל ופרט אלא ריבה ומיעט – פירש בקונטרס: משום דברבו ומיעוט מדרש, איצטריך "תאכלו" קמא למישרי בורות שיחין ומערות, דאתו ברבו ומיעוט ורבו דאסור. דאילו כלל ופרט דרשינן – לא הוה מתרבי בורות, ולא איצטריך "תאכלו" יתירא. דקסבר תנא דבי רבי ישמעאל: כללא קמא דוקא, ולא מרבינן בכלל בתרא אלא מידי דדמי ליה בכל צד לפרט, דהיינו נובעין. וצריך לומר, דסוגיא דלעיל דררשי כלל ופרט וכלל, ואפילו הכי איצטריך ליה ליתאכלו" להתייר בורות שיחין ומערות, קסבר: כללא בתרא דוקא, והוו מתרבו בורות שיחין ומערות אף על גב דלא דמו אלא בחד צד, שהם מים הגדלים על גבי קרקע. וכי פריך: אי מה הפרט מפורש מים הגדלים על גבי קרקע, ורבי אפילו בורות שיחין ומערות לאיסורא – הוה מציי לשנוויי: קסבר כללא קמא דוקא, ובעינן עד דדמי ליה בכל צד. אלא האמת קמתרץ, דמ"יתאכלו" קדריש להו לעיל בברייתא. והשתא, לפירוש זה לא פליגי מידי בהך מלתא סוגיא דלעיל ותנא דבי רבי ישמעאל דהכא. ויש לתמוה, דכי פריך בסמוך: ואיפוך אנא! ומשני: מרבה אני בורות שיחין ומערות להתירא שהם עצורין ככלים, למה לי להזכיר כלל עצורין? הוזהר ליה למימר דאיבעי ליה להרביי חריצין ונעיצין טפי לאיסורא לפי שהם נובעים כימים וכנחלים! לכך נראה, דהנך חריצין ונעיצין דהכא איירי באין נובעין. ולהכי פריך: כיון דאין נובעין, מה לי בורות שיחין ומערות מה לי חריצין ונעיצין? ומשנן, דחריצין ונעיצין, אף על גב שאין נובעין – דמו טפי לימים ונחלים, שאין עצורים ככלים. אבל בורות שיחין ומערות עצורים ככלים, ולהכי סברא להתייר. והשתא, למאן דדריש ריבה ומיעט – מרבה חריצין ונעיצין שאין נובעין לאיסורא, והתיירא ד"תאכלו" מוקי לה בבורות שיחין ומערות. אבל למאן דדריש לעיל כללי ופרטי, מרבה מ"יתאכלו" להתיירא אפילו חריצין ונעיצין שאין עצורים ככלים, כיון דאין נובעים.

#### עיונים

**הטל פרט ביניהם** שכיון שהם סמוכים, אם נבוא להבין את הכתוב כדרכו, נמצא שאחד מן הכללים הללו מיותר, שהרי אפשר ללמוד רק מכלל אחר. ולכן אמר התנא שלמרות שהפרט כתוב לאחר מכן, יש לראות אף צורה זו (כלל וכלל ופרט) כאילו היו מסודרים בדרך של כלל ופרט וכלל, ויילמדו בדרך זו.

**חריצין ונעיצין** חריצין ונעיצין נזכרו במקום אחר במשנה (בי"ב גב, כסוג של חפירות, לפי רש"י כאן חריצין הן ארוכות וצרות, ונעיצין – רחבות ומרובעות. ובמסכת בבא קמא פירש חריצין כמו שפירש כאן נעיצין, ופירש נעיצין – צרים מלמטה ורחבים מלמעלה. ולפי רבינו חננאל שם – חריצין הם להיפך מנעיצין, צרים מלמעלה ורחבים מלמטה.

ועל כל פנים, לפי ההקשר כאן, המייחד חריצין ונעיצין מבורות שיחין ומערות, הוא שהמים נובעים בהם. ויש שפירש שאין הכוונה לביעה כמו של מעיין, אלא שהמים נעים בהם לבאן ולכאן, כפי שהוא בימים ונחלים (מאירי). וראה בהמשך עמוד זה.

**ומאי מיעט** והוא מתוך הנחה, שכל פרט שהתורה מציינת בא למעט פרט אחר (רש"י).

**ואימא מה הפרט מפורש מים גדלין על גבי קרקע** כלומר, מדרת אתה למד רק לדבר שהוא ממש כעין הפרט, הדומה לו ביותר, שהוא מים נובעים? שזמא תרחיב את ההגדרה לכל מים הנמצאים על הארץ, ותמנעט מכאן להיתר רק מים שבכלים! וכתב רש"י כי סוגיה זו מניחה שבמידת "כלל ופרט וכלל", הכלל השני ("כללא בתרא") הוא העיקרי, ויש ללמוד בכעין הפרט גם למה שדומה לו בצד אחד בלבד. אבל אם נניח שהכלל הראשון ("כללא קמא") הוא העיקרי – למדיים רק למה שהוא כעין הפרט בשני צדדים, כלומר חריצין ונעיצין, ולא בורות, ולא היה כלל מקום לשאלה זו (ראה לעיל סהב).

**אם כן תאכלו מאי אהני ליה** אלא כתוב זה מלמדנו, שבררשה המסויימת הזו של "כלל ופרט וכלל" יש לצמצם את מה שהוא כעין הפרט ולאסור רק מה שדומה לו בשני צדדים, כלומר, חריצין ונעיצין, שהם בקרקע וגם נובעים, ולא בורות שיחין מערות, שדומים לימים ונחלים רק בצד אחד, שהם מצויים בקרקע. והעירו בתוס', כי יכול היה לתרץ ולומר שתנא זה סבור שהכלל הראשון הוא עיקר, ולכן הוא מרבה בכעין הפרט רק חריצין ונעיצין. אלא שהגמרא מבארת כאן את שיטת הברייתא, והיא למדה היתר בורות שיחין ומערות מן הכתוב "תאכלו".

**דבי רבי ישמעאל תנא וכו' אין זה כלל ופרט** ההבדל העיקרי שבין שתי דרכי מדרש אלה, הוא שבדרך הלימוד של כלל ופרט, הפרט המופיע אחרי הכלל הוא פירושו הבלעדי של הכלל. וכן לדרך זו, כאשר יש "כלל ופרט וכלל" – דנים את הכלל הנוסף כהרחבה של הפרט, והפרט משמש דוגמה להבנת הכלל. ואילו בדרך ריבוי ומיעוט, אין רואים את הפרט כמפרש את הכלל, אלא

#### מסורת הש"ס

א. ראה תוי"כ ויקרא יא, ט. ילק"ש תורה תקלו.

ב. ב"ק סד,ב. שבועות ה,א. בכורות נא,א. ילק"ש תורה תקלו (כל הענין). שם תשנה.

#### גרסות

**ומאי מיעט בורות בכמה כתיי**: ואימעיטו להו בורות.

**אימא מאי ריבה בכתה"י**: ואימא מאי רבי.

**אם כן תאכלו מאי אהני ליה יש בכת"י**: **אם כן את זה תאכלו מכל אשר במים למה לי**.

## חולין

## סז ע"א

הטל פרט – הקמוך להם, ומנהו ציניהם, ודונם בכלל ופרט וכלל, ומרבי ציה כל כעין הפרט. הלכך, אי לאו "תאכלו" קמא הוה מרבינן נכעין הפרט אפילו צורות, דדמו לפרט צהכי שהן מים גדלין על גבי קרקע. אכל השתא דכתיב "תאכלו" קמא – דרשינן ליה הכי: מה הפרט מפורש מים נובעין – אף כל מים נובעים. ואיתרבו חריצין ונעיצין

לאיסורא כלאו, ולא איתרבו צורות. ומאי רבי – נכעין הפרט ד"אף כל". ומאי מיעט – דכל פרט למעוטי אחא. ואימא מה הפרט מפורש וכו' – דאף על גב דלא דמי ליה לפרטא אלא בתד זד – מרבינן, דכללא בתרא דוקא. אם כן תאכלו מאי אהני ליה – בלאו איהו נמי כליס לא מיתסרי, דהא לא דמו לפרט צמידי. אלא לאו, "תאכלו" למשרי צרות אחא, ולמימרא דלא מרבי נכעין הפרט אלא חריצין ונעיצין דדמו ליה בשני דלדין, חריצין – ארוחין וקצרים. נעיצין – רחצין, כגון אותן שעושין לציבדי דגים. ואימא איפכא – לא גרסינן הכא, עד בקיפא דשמעתא בתר מלתא דתנא דבי רבי ישמעאל. אכל הכא גבי תנא דבי רב דדריש כללי ופרטי ליהא לאותציה, דהא כעין הפרט צעין, ומאי כעין הפרט אית צבו דמתצניהו לאיסורא ותפיק חריצין ונעיצין? במים במים שתי פעמים – הואיל ושני הכללות סמוכין, כשמייל פרט שאחריהם ציניהם – מדה בתורה היא שלא תדונם בכלל ופרט אלא צרבו ומיעוט, ולהכי פלגיניהו רחמנא לפרטא מכללא – דלא דמירשיה בכלל ופרט. ואיכא צין ריבה ומיעט לכלל ופרט, דכי דרשינן כלל ופרט – הוי פרט פירושו של כללא, ואין בכלל אלא מה שפטרט, ואפילו דבר הדומה לו אין לך להציא. וכשכלל לך כלל שני אחר הפרט, אהני לאתויי מידי דדמי ליה לפרט. אכל כי דרשינן ריבה ומיעט – לא פירש המיעוט את הרבו, אלא מיעט, שלא תשמע ממנו הכל אלא זה והדומים לו. ובלאו רבי שני הוה מרבינן כל דדמי ליה למיעוטא. ואהני רבי שני לאתויי כל מייל, ואהני מיעוטא למעוטי מידי דלא דמי ליה כלל. והכי מפרשינן צפרק "נגמר הדין" (סנהדרין מה,ג) גבי כל הנסקלין תלנין, דרבו ומיעוט לחודיה מייטי כל דדמי ליה בכל מייל. ומשום דרבו ומיעוט מתיירש, אינטריך "תאכלו" קמא למשרי צורות, דלתי צרבו ומיעוט וריצוי לאיסורא. דאילו בכלל ופרט דרשינן ליה – לא הוו מתרבו צורות, ולא אינטריך "תאכלו" יתירא. דקסבר תנא דבי רבי ישמעאל: כללא קמא דוקא, דלא מרבי כללא בתרא אלא מידי דדמי לפרט בכל זד, דהיינו נובעין. והכי נמי אמרן לעיל [סה,ג] גבי כלל ופרט דחגיבס לתנא דבי רבי ישמעאל, דלא מתרבי ראשו ארוך מכלל ופרט, משום דלא דמי בכל זד, ואינטריך סלעס יתירא לרצוי. ומאי מיעט מיעט בורות שיחין ומערות – א"תאכלו" יתירא סמין, כדלמרינן בתמקנא: אס כן "תאכלו" מאי אהני ליה.

כממעט אותו, לכל אותם דברים הדומים לפרט. וכשיש ריבוי ומיעוט וריבוי, הריבוי הנוסף בא לרבות כל דבר, ונמצא הפרט ממעט רק דבר שאינו דומה לו כלל. ובעינינן, אם נדון לפי "ריבה ומיעט וריבה", הריבוי האחרון "במים" מרבה לאיסור כל מים, והפרט "מים ונחלים" ממעט ומתיר רק מה שאינו דומה כלל לימים ונחלים, כלומר, מים שבכלים. ולכך הוצרכנו ליתאכלו מכל אשר במים" כדי להתייר גם מים שבבורות. אבל אם נדון במידת "כלל ופרט וכלל", שאתה למד למה שהוא מעין הפרט, הרי דווקא חריצין ונעיצין היו אסורים, שהם דומים משני צדדים לימים ונחלים, ולא בורות, שכן תנא דבי ר' ישמעאל סבור (לעיל סה,ב) שהכלל הראשון הוא העיקר, ונמצא שאין צורך לכתוב "תאכלו מכל אשר במים" כדי להתיירם. ולשיטת רש"י (אבל לא לשיטת ראשונים אחרים, ראה להלן), אין הבדל במסקנת ההלכה בין שתי הברייתות. אלא טעם הדבר שתנא דבי ר' ישמעאל דורש בדרך ריבוי ומיעוט ולא בדרך כלל ופרט וכלל, הוא מפני שאין הפרט נמצא בין שני הכללים, אלא סמוך להם. ואדרבה, משום כך נכתב הדבר בתורה באופן זה – כדי שלא תלמדו כאן בדרך כלל ופרט (רש"י). ועוד, שהוא סבור שבדרשת "כלל ופרט וכלל" – הכלל האחרון הוא העיקרי, בניגוד לתנא הקודם, ראה להלן.

**כלל ופרט וכו' ריבה ומיעט** כתב המאירי (סנהדרין מה,ב) שכפי שרואים בהלכה, לא הכריעו חכמים בדבר שיטות הלימוד הללו לגופן, אלא קבעו פסק הלכה בעניינים שונים לפי שיקול דעתם. ולכן פעמים שמכריעים כדעת הדרוש בכלל ופרט, ופעמים כדעת הדרוש בריבוי ומיעוט. וכבר תהו ראשונים (תוס' שבועות ה,א ועוד): הלא ר' ישמעאל מונה (בפתיחה לתורת כהנים) שלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן, ולכאורה ארבע עשרה הן, שהרי מצאנו כאן שהוא דורש במידה נוספת, של ריבוי ומיעוט! והריטבי"א מתרץ שלדעת ר' ישמעאל לימוד בדרך ריבוי ומיעוט הוא סוג מיוחד של לימוד בכלל ופרט, הכלול בשלוש עשרה מידות אלה, ואין הוא מירה לעצמה. ואילו בספר הכריתות כתב כי ר' ישמעאל לא שנה אלא את המידות המוסכמות על הכל. ובתורת חיים מסביר כי "תנא דבי ר' ישמעאל" אינו משקף תמיד את תורת הרב, ר' ישמעאל עצמו.

#### אורח ההלכה

**חריצין ונעיצין** שרצים הגדלים במים שבכלים ושבבורות, שיחין ומערות שאינם נובעים, מותרים אף על פי שאין להם סנפיר וקשקשת. והגדלים במים שבחריצין (ארוכים וצרים) ונעיצים (רחבים כגון אותן שעושים לביברי דגים, רש"י), שהם מושכים ואינם נובעים – יש אסורים, וכתנא דבי ר' ישמעאל, ויש מתירים, כתנא של הברייתא הראשונה. ומהרש"ל פסק להחמיר (ש"ך). (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ב הי"ח. שו"ע יו"ד פד, א–ב.)

**ואיפוך אגא** — דכיון דלאו טעמא יהיז למילמיה כשאר כעין הפרט, אימא "תאכלו" למישרי חריטין, וריצוא לרצוי צורות! שהן עצורין — שאין להם מוצא ומצוא, אלא עצורין ככלים. ולא דמו לאיסורא צמדי, דהא ימים ונחלים כמי. הי סתום והי מפורש — דלמרינן לעיל [ב,סו,ג]: והאיל והמיר צמסו והמיר צמפורש. יש לו מפורש —

צהורא קרא דמשתעי צט לו סנפיר וקשקשת קרי מפורש, להמיר כלים צלל סימני טהרה, כדריש לעיל: ימים ונחלים הוא דאוסת תאכלו ולא אחרי, הא צכלים — אפילו אין לו תאכלו. מיניה הוא דקא מישתרו כלים — כדפרישית, דקאי אמיטוט ד"אוסת", דממעט אין לו גבי ימים ונחלים, כדכתיב "ונחלים אוסת תאכלו" — ולא שאין לו, וממילא דצכלים לא אימעט. אצל קראי דמישתעי צפין לו, דלמחרן לעיל נמי דמישתרו מיניה, כדלמחרן: כל אשר אין לו צימים ונחלים לא תאכלו, הא צכלים תאכלו — לא היו מפורש להיתר כלים כולי האי, משום דלאהרת "לא תאכלו" לא סמיכא לפרטא, אלא לכלל דכל נפש החיה אשר צמים לא תאכלו, ומשמע טפי דצכל מימות שצעולס אפילו צכלים אזהר. אלא אכן הוא דדרישין ליה צכלל ופרט וכלל, דדדידיה נמי איכא שני כללות סמוכין זה לזה אחר הפרט, דכתיב "צימים ונחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה" וגו'. דהאי הוא דמוכח אהאיך — קרא דיש לו, דלמשרי כלים אמא. דאי מהאיך הוה אמינא — צנחלים אוסת תאכלו, הא צכלים — אפילו אוסת לא תאכלו. ואמא צימים ונחלים דאין לו, וגלי עליה דכי מעטיניהו לכלים — מאיסורא מעטיניהו ולא מהיתרא. לשפי — לשון השופה אין לחמרא [שרץ להיות: לחצרון] (צנא מליעא ס,א), לשון מוריק מכלי אל כלי שיכרא — של ממירס הוא, ומצוין צפן מולעים. בצבייתא — ציבי, שמסגנין אותו דרך עינים וקשים דקים. באורתא — שאס תפול טולעת על הקשים לא יראה, ומשס תפול ללל, ולמחר כשיראה יהא סגר שלא יתה מן הסכר לקשים. וטולעת המים מותרת כדלמחרן. וקעבר משום שרץ השורץ על הארץ — דכיון דרמשה והלכה קלת על הקשין נעשים שרץ הארץ. היינו רביתיה — וכמי שלא פירשה מן המים היא. יבחושין — כמין ימושין דקין הנמלאות צמחפות של יין.

**מאי אהני ליה?** — ואיפוף אגא! — כדחגי מתתיה, דתני מתתיה בר יהודה: מאי ראית לרבות בורות שיחין ומערות להתירא, ולהוציא חריצין ונעיצין לאיסורא? מרבה אני בורות שיחין ומערות שהן המים עצורים (סגורים בתוכם) ככלים, ומוציא אני חריצין ונעיצין שאין עצורין ככלים, אלא המים זורמים לתוכם ויוציאים מהם.

**ב** הו סתום והי מפורש? פליגי בה רב אחא ורבנא, חד אמר: יש לו — מפורש, ואין לו — סתום. וחד אמר: אין לו — מפורש, ויש לו — סתום. מאי טעמא דמאן דאמר: יש לו מפורש? — אמר לך: מיניה הוא דקא משתרו פלים. מאי טעמא דמאן דאמר: אין לו מפורש? — דהאי הוא דקמוכח אהאיך; דאי מהאיך הוה אמינא: ככלים, אף על גב דאית ליה נמי לא תיכול.

**ג** אמר רב הונא: לא לשפי אינש שיכרא בצבייתא באורתא, דילמא פריש לעיל מצבייתא והדר נפיל לקסא, והוי עובר משום "שרץ השרץ על הארץ". אי קי, במנא נמי — דלמא פריש לדפנא דמנא והדר נפיל למנא! — התם היינו רביתיה. ומנא תימרא? דתנא: מנין לרבות בורות שיחין ומערות, ששוחה ושוחה מהן ואינו נמנע? תלמוד לומר: "תאכלו מכל אשר בפמים"; וליחוש דלמא פריש לדפנא והדר נפיל! אלא היינו רביתיה, הקא נמי — היינו רביתיה. אמר ליה רב חסדא לרב הונא, תניא דמסייע לך: "כל השרץ השרץ על הארץ" — לרבות יבחושין שסיננן; טעמא — דסיננן, הא לא סיננן — שרי.

**ד** אמר שמואל: יקישות שהתליעה

שהכתוב האוסר זה שאין לו סנפיר וקשקשת הוא המפורש? ומשיבים: מפני דהאי הוא דקמוכח אהאיך [שהוא שמוכיח וקשקשת, ומכאן שבכלים — אף על גב דאית ליה [אף על פי שיש לו סנפיר וקשקשת] נמי לא תיכול [גם כן לא תאכל]. ולכן בא כתוב זה "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים לא תאכלו", לומר: בימים ובנחלים לא תאכלו את שאין לו סנפיר וקשקשת, אבל בכלים — אף את זה שאין לו סנפיר וקשקשת תאכלו. ובענין המים שבכלים, שהשרצים שגדלים בהם מותרים, אמר רב הונא: לא לשפי אינש שיכרא בצבייתא באורתא [לא ישפוך אדם שיכר לכלי דרך קיטמים בליילה] כדי לסננו, דילמא פריש לעיל מצבייתא והדר נפיל לקסא [שנאמר יפרוש השרץ על הקיטמים ואחר כך יפול מהם לכות]. וכשהוא שוחה את השיכר עם השרצים שבתוכו, מתוך הנחה שלא באו מן החוץ (שהרי סינן את השיכר), אלא נוצרו בכלי והיהם מותרים, הוי [הריהו] עובר עליו משום "שרץ השורץ על הארץ" (ויקרא יא, מא). ושואלים: אי הכי [אם כן]. שאתה חושש לכעין זה, במנא נמי [בשיכר סתם הנמצא בכלי גם כן] יש לחשוש, דלמא פריש לדפנא דמנא והדר נפיל למנא [שנאמר פרש לדופן הכלי וחרו ונפל לכלי]! ומשיבים: התם היינו רביתיה [שם זהו דרך גידולן]. שכשהוא בכלי הוא נדבק לדופן הכלי, ואין זה נחשב כמי שפרש מן המים. ומנא תימרא [ומנין תאמר] שדבר שהוא בדרך גידולו אין מקפידים עליו? דקישת [ששנויה ברייתא]: מנין לרבות מים שבבורות שיחין ומערות ששוחה ושוחה מהן, ואינו נמנע מלשתותם עם שרצים שבהם? תלמוד לומר: "תאכלו מכל אשר במים" (שם ט), להיתר הגדל במים שבבורות, למרות שאין לו סנפיר וקשקשת; ולכאורה ליחוש דלמא פריש לדפנא והדר נפיל לקסא [שנאמר פרש לדופן הכלי וחרו ונפל לכלי]! אמר: אמר ליה [לך] רב חסדא לרב הונא, תניא דמסייע לך [שנאמר ברייתא שחסייעת לך]. שרק בשיכר שסיננו יש לחשוש לשרצים שפרשו ונפלו לתוכו. ששיננו: מה שנאמר "כל השרץ השורץ על הארץ" (שם מא) — הרי זה בא לרבות יבחושין הנמצאים במים (או שאר משקים) שסיננן; ונדייק: טעמא [הטעם]. דווקא שסיננן, הא לא סיננן — שרי [מוותרים הם]. ואין לחשוש אם פריש לדופן הכלי וחרו. ועוד בענייני "שרץ השורץ על הארץ". אמר שמואל: יקישות (מלפפון) שהתליעה (שגדלו בה תולעים)

**עיונים**

**ואיפוך אגא וכו'** שאלה זו לא נשאלה לעיל, על דרך המדרש בכלל ופרט (וראה ברשי' שם), מפני שלאותה דרך, הפרט מפרש את הכלל, ואם כן מובן כי יש לרבות מה שהוא יותר דומה לפרט, והוא נעיצין וחריצין. אבל לפי דרך הדרשה של ריבוי ומיעוט, הרי אין הפרט מפרש את הכלל, אלא יש כאן רק מיעוט של פרט זה, וריבוי של פרט אחר, ולכן יש מקום לשאול מדוע אנו מעדיפים לרבות פרט זה ולא אחר. ותשובת הגמרא היא שבורות אינם דומים כלל לימים ונחלים, שלא רק שאינם נובעים, אלא הם גם עצורים ככלים, ולכן לא היה מקום לכל לאסור אותם מן המיעוט של ימים ונחלים (רשי').

**מרבה אני בורות שיחין ומערות שהן עצורים** רשי' פירש: שאין להם מוצא ומבוא. ומכאן משמע שחריצין ונעיצין הם סוג של חפירות שהמים נכנסים ויוציאים מהם. ותמהו ראשונים: לשם מה הוצרך לחזקיר ענין זה? והרי בברייתא נתפרש הכול אחר, שהמים בחריצין ונעיצין הם נובעים, מה שאין כן בבורות שיחין ומערות! (ועיין היטב בדברי רשי' שהובאו בעין הקודם). והסבירו כי כאן מדובר בנעיצין וחריצין שאין בהם מים נובעים, אלא שאינם עצורים. וכתבו כי לפי זה נמצא שיש מחלוקת בהלכה בין שתי הבריות, שלפי הבריות, שלפי הבריות, לעיל נאסרו שרצים שבמים נובעים, אבל אם המים אינם נובעים, אף שאינם עצורים — אינם אסורים. ואילו לפי תנא דבי ר' ישמעאל, נאסרו השרצים שבמים שאינם עצורים גם אם אינם נובעים, והותרו דווקא אלו שבבורות (ראה תוס', רמב"ן ועוד. וראה גם מהרש"א ותורת חיים). ואילו המאירי כתב כי מה שנאמר לעיל נובעים אינו בריוקא, אלא כוונתו שאינם עצורים, אלא נמשכים בהם (ומדבריו משמע שאין המים נמשכים לתוכם ומחוצה להם, אלא שנמשכים בתוכם. ומשמע לפי זה שמדובר במאגרי מים גדולים יחסית). **דהאי הוא דקמוכח אהאיך** שהרי הדיוק הפשוט יותר מן הכתוב הראשון הוא לאיסור, שהוא בא להיתר (כל שיש לו סנפיר וקשקשת) בימים ובנחלים, ומכאן יש לדייק לאיסור בכלים (ראה לעיל סו,ב ביתר פירוט).

**לא לשפי אינש שיכרא וכו'** כמה דברים נלמדו מכאן: האחד, ששרץ המים אינו דווקא זה שבמים, אלא בכל משקה. ועוד, שמה שנאמר "שרץ השורץ על הארץ" אינו דווקא על הארץ, אלא כל ששרץ ורחש על גבי קיטמים וכיוצא בזה גם הוא בכלל זה. וכן עולה מכאן, כי למרות שהשרץ נפל עם המים מכלי לכלי — אין זה עושה אותו שרץ השורץ (בי'). ואם פרש לאויר בינתים, ראה להלן עמוד ב. **דילמא פריש לעיל מצבייתא** רבינו גרשום פירש כי החשש הוא שמוא יעלה ויטפס מן הכלי לקיטמים ויחזור ויפול משם לתוך השיכר. **אי הכי במנא נמי** פירושו לכאורה: אם כך, ששרץ הגדל בכלי היהוה אסור גם אם פירש, מדוע

**מאי אהני ליה** [מה הועיל לו?]. הרי לדרך זו, כבר הותרו כלים על ידי ריבוי ומיעוט! אלא בוודאי בא כדי ללמדנו שיש ללמוד בריבוי ומיעוט להיתר את אלה שבבורות שיחין ומערות. ושואלים: **ואיפוך אגא** ומיעט חריצין ונעיצין להיתר! ומשיבים: יש לתרץ דבר זה **כדתני** [כמו ששנה] החכם **מתתיה, דתני** [ששנה] **מתתיה בר יהודה**: **מאי** [מה] **ראית לרבות בורות שיחין ומערות להתירא** [להיתר], **ולהוציא חריצין ונעיצין לאיסורא** [לאיסור]? **מרבה אני בורות שיחין ומערות שהן המים עצורים** (סגורים בתוכם) **ככלים, ומוציא אני חריצין ונעיצין שאין עצורין ככלים, אלא המים זורמים לתוכם ויוציאים מהם.**

**ב** כברייתא שהובאה בעמוד הקודם נאמר כי הכתוב היתר פעמיים שרץ המים שאין לו סנפיר וקשקשת, פעם במפורש ופעם בסתום, מה כשהיתר במפורש — היתר במים שבכלים, אף כשהיתר בסתום — לא היתר אלא במים שבכלים. ושואלים: הי [איזהו] הסתום והי [ואיזהו] המפורש? **פליגי בה** [נחלקו בכך] **רב אחא ורבנא, חד** [אחד מהם] **אמר:** הכתוב המתיר כל שיש לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים (ויקרא יא, ט) הוא המפורש, והכתוב האוסר זה שאין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים (שם י—יא) הוא הסתום. **וחד** [ואחד מהם] **אמר:** הכתוב האוסר את שאין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים, הוא המפורש, והכתוב המתיר את שיש לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים, הוא הסתום. ושואלים: מאי טעמא דמאן דאמר [מה הטעם של מי שאומר] שהכתוב המתיר כל שיש לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים הוא המפורש? ומשיבים, אמר לך [יכול הוא לומר לך] כך: מיניה הוא דקא משתרו [שהרי ממונו, מפסקו זה הוא שלמדנו שמוותרים] השרצים שבמים ככלים. שכן דרשנו: בימים ובנחלים הוא שתאכלו את שיש לו סנפיר וקשקשת, ולא את זה שאין לו סנפיר וקשקשת. אבל ככלים — אפילו זה שאין לו סנפיר וקשקשת מותר. ושואלים: **מאי טעמא דמאן דאמר** [מה הטעם של מי שאומר] **מפני דהאי הוא דקמוכח אהאיך** [שהוא שמוכיח וקשקשת, ומכאן שבכלים — אף על גב דאית ליה [אף על פי שיש לו סנפיר וקשקשת] נמי לא תיכול [גם כן לא תאכל]. ולכן בא כתוב זה "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים לא תאכלו", לומר: בימים ובנחלים לא תאכלו את שאין לו סנפיר וקשקשת, אבל בכלים — אף את זה שאין לו סנפיר וקשקשת תאכלו. ובענין המים שבכלים, שהשרצים שגדלים בהם מותרים, אמר רב הונא: לא לשפי אינש שיכרא בצבייתא באורתא [לא ישפוך אדם שיכר לכלי דרך קיטמים בליילה] כדי לסננו, דילמא פריש לעיל מצבייתא והדר נפיל לקסא [שנאמר יפרוש השרץ על הקיטמים ואחר כך יפול מהם לכות]. וכשהוא שוחה את השיכר עם השרצים שבתוכו, מתוך הנחה שלא באו מן החוץ (שהרי סינן את השיכר), אלא נוצרו בכלי והיהם מותרים, הוי [הריהו] עובר עליו משום "שרץ השורץ על הארץ" (ויקרא יא, מא). ושואלים: אי הכי [אם כן]. שאתה חושש לכעין זה, במנא נמי [בשיכר סתם הנמצא בכלי גם כן] יש לחשוש, דלמא פריש לדפנא דמנא והדר נפיל למנא [שנאמר פרש לדופן הכלי וחרו ונפל לכלי]! ומשיבים: התם היינו רביתיה [שם זהו דרך גידולן]. שכשהוא בכלי הוא נדבק לדופן הכלי, ואין זה נחשב כמי שפרש מן המים. ומנא תימרא [ומנין תאמר] שדבר שהוא בדרך גידולו אין מקפידים עליו? דקישת [ששנויה ברייתא]: מנין לרבות מים שבבורות שיחין ומערות ששוחה ושוחה מהן, ואינו נמנע מלשתותם עם שרצים שבהם? תלמוד לומר: "תאכלו מכל אשר במים" (שם ט), להיתר הגדל במים שבבורות, למרות שאין לו סנפיר וקשקשת; ולכאורה ליחוש דלמא פריש לדפנא והדר נפיל לקסא [שנאמר פרש לדופן הכלי וחרו ונפל לכלי]! אמר: אמר ליה [לך] רב חסדא לרב הונא, תניא דמסייע לך [שנאמר ברייתא שחסייעת לך]. שרק בשיכר שסיננו יש לחשוש לשרצים שפרשו ונפלו לתוכו. ששיננו: מה שנאמר "כל השרץ השורץ על הארץ" (שם מא) — הרי זה בא לרבות יבחושין הנמצאים במים (או שאר משקים) שסיננן; ונדייק: טעמא [הטעם]. דווקא שסיננן, הא לא סיננן — שרי [מוותרים הם]. ואין לחשוש אם פריש לדופן הכלי וחרו. ועוד בענייני "שרץ השורץ על הארץ". אמר שמואל: יקישות (מלפפון) שהתליעה (שגדלו בה תולעים)

**החיים**

**לא לשפי אינש שיכרא וכו'** **לא לשפי אינש שיכרא** וכו' שפירש: אם כך, ששרץ השורץ על הארץ אינו דווקא זה ששרץ ורחש על הארץ, אלא גם על קיטמים וכיוצא בהם, מדוע לא תחשוש לאלו הפורשים לדופן הכלי (תורת חיים). **היינו רביתיה** דווקא בדופן הפנימי של הכלי, אבל אם יצא לשפת הכלי, או לדופן האחורית — הרי זה בכלל "השרץ על הארץ" (רשב"א ועוד). ויש שכתבו (וכן נפסק בלכה) שדין זה הוא דווקא בתולעים שבמשקים שבכלים, שדין שרץ המים אינו נוהג בהם, אבל תולעים הגדלות בקמח, אם פרשו לדופן הכלי — הרי אלו אסורות (ראה שו"ע יו"ד פד, ה וב"טו"ש). **תניא דמסייע לך וכו' לרבות יבחושין שסיננן** מפרשים רבים אינם גורסים את ההמשך: "טעמא דסיננן הא לא סיננן שרי". ולפי זה, הסיוע אינו להיתר, לומר שאין לחשוש מפרישת השרץ לדופן הכלי. אלא דווקא לאיסור, לומר שיש איסור בשרץ שפירש על גבי מסגנת וכיוצא זה (ראה רבינו גרשום, רי"ף ועוד. ובתורת חיים הציע לפרש כך גם לגרסתנו). עוד העירו כי הכתוב המובא כמקור לענין זה צריך להיות כמו זה המובא בתורת כהנים "זאת נבלתם תשקצו" האמור בזה המים (ויקרא יא, יא). ויש לפרשו לענין שרצי המים לאחר שמתו (ראה חת"ס שו"ן בענין זה).

**אורה ההלכה**

**לא לשפי אינש שיכרא וכו'** שרצים שנבראו במים שבכלים — מותרים, למרות שאין להם סנפיר וקשקשת. אבל אם פירשו — אסורים. לפיכך, למסנן מים או שאר משקים, והיו בהם תולעים או יבחושים או יתושים, אף על פי שחזרו לתוכם — אסורים, שכבר פירשו. ולכן, משקה שיש בו תולעים — אין לסננו בקסמים וקשים בליילה, שמא יחזרו ויפלו לתוך הכלי, ויבוא לשתותם. כרב הנא. אבל מותר לסנן דרך בגד או מסגנת, שהרי לא יוכלו ליפול דרך שם אל תוך המשקה. וכן מותר לערות את המשקים מכלי אל כלי, שהואיל והם תמיד עם המשקה — זו היא גזילתן (בי'). (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ב הי"ח—הי"ט. שו"ע יו"ד פד, ג ובהגהה). **פריש לדפנא** שרץ המים שפרש לדופן הכלי או לדופן הבור מבפנים — אינו נאסר בכך, מפני שהוא מקום גזילתו. אבל אם פרש לאחורי הבור או לשפת הכלי מבחוץ, אף על פי שחזר — אסור. ובסתם אין לחשוש שפרש. כמסקנת הגמרא. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ב הי"ט. שו"ע יו"ד פד, א). **יבחושין שסיננן** המסנן את היין או את החומץ או את השיכר, ואכל את היבחושים או את היחושים והתולעים שסינן — לוקה משום שרץ המים, ואם היו בעלי כנפיים — לוקה משום שרץ העוף ושרץ המים. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ב הי"ט).

- ג. **מסורת הש"ס** (הסבר זה) שבת קח,א. יבמות עח,ב.
- ד. חולין סו,ב.
- ה. (מפסק אחר) תוי"כ ויקרא יא, י. ילקיש תורה תקמד.
- ו. חולין נח,א. ילקיש תורה תקמד.

**גרסות**

**כדתני מתתיה דתני מתתיה בר יהודה** ובילקוט: **תני מתתיה בר יהודה**. בחלק מכתה"י: **סתום** כלעיל סו,ב. **מיניה הוא דקא משתרו כלים** יש בכת"י: **כי אירבו כלים מיניה אירבו**. **מאי טעמא דמאן דאמר אין לו מפורש דהאי הוא דקמוכח אהאיך** יש בכת"י: **מאן דאמר אין לו מפורש יש לו סתם אמר לך אין לו הוא דקא מגלי עילויה דההיא**. **בצבייתא** בכת"י: **ועוד: בצבתא...** **באורתא** יש בכת"י ובמקורות: **בלייא**. **דילמא פריש לעיל מצבייתא והדר נפיל לקסא** בכת"י: **ועוד: דילמא פריש ממנא לצבתא והדר נפיל למנא**. **מנין לרבות בורות** בכת"י: **מנין לבורות**. **וליחוש דלמא פריש לדפנא** בכת"י: **וליחוש דלמא פריש לדפנא דבור** ויש בכת"י ובמקורות: **והא קא פריש לדפנא דבירא**. **כל השרץ השרץ על הארץ** לרבות יבחושין ברוב כתה"י ובמקורות, בכת"י: **ואת נבלתם תשקצו לרבות יבחושין**. **טעמא דסיננן הא לא סיננן שרי** משפט זה חסר בחלק מכתה"י ובמקורות, וראה בעניינים.

**החיים**

**לא לשפי אינש שיכרא וכו'** **לא לשפי אינש שיכרא** וכו' שפירש: אם כך, ששרץ השורץ על הארץ אינו דווקא זה ששרץ ורחש על הארץ, אלא גם על קיטמים וכיוצא בהם, מדוע לא תחשוש לאלו הפורשים לדופן הכלי (תורת חיים). **היינו רביתיה** דווקא בדופן הפנימי של הכלי, אבל אם יצא לשפת הכלי, או לדופן האחורית — הרי זה בכלל "השרץ על הארץ" (רשב"א ועוד). ויש שכתבו (וכן נפסק בלכה) שדין זה הוא דווקא בתולעים שבמשקים שבכלים, שדין שרץ המים אינו נוהג בהם, אבל תולעים הגדלות בקמח, אם פרשו לדופן הכלי — הרי אלו אסורות (ראה שו"ע יו"ד פד, ה וב"טו"ש). **תניא דמסייע לך וכו' לרבות יבחושין שסיננן** מפרשים רבים אינם גורסים את ההמשך: "טעמא דסיננן הא לא סיננן שרי". ולפי זה, הסיוע אינו להיתר, לומר שאין לחשוש מפרישת השרץ לדופן הכלי. אלא דווקא לאיסור, לומר שיש איסור בשרץ שפירש על גבי מסגנת וכיוצא זה (ראה רבינו גרשום, רי"ף ועוד. ובתורת חיים הציע לפרש כך גם לגרסתנו). עוד העירו כי הכתוב המובא כמקור לענין זה צריך להיות כמו זה המובא בתורת כהנים "זאת נבלתם תשקצו" האמור בזה המים (ויקרא יא, יא). ויש לפרשו לענין שרצי המים לאחר שמתו (ראה חת"ס שו"ן בענין זה).





קוקיאני — תולעים שצכנד ושזריאה. מעלמא אתו — שזלעמן הנהמה עם האוכלים, ומחלתן שרלו על הארץ. מינה גבלי — לשון גדלי. מן הנהמה עלמה הן גדלין, ולאו שרץ הארץ נינהו. מינם ניים ועיילי ליה באוסייה — כשהנהמה ישנה נכנסים צחוטמה, ומשס לקנה ריאה וכנד, הלך לא משמכי דרך בית הרעי. דרני — תולעים הנמצאים צין עור לזשר כשמפשיטין הנהמה, וזלעו \*גרביליי"ש. אסירי — וטעמא מפרש לקמיה. דכוורי שרי — וטעמא כדמפרש רינא. אבלע לי — דכוורי, צמח הדגים מני אוחס, שלא אראה ואקון צס. בשחיטה משתריא — ולאו שגדלו צמוכה על שלא נשחטה צאו מאיסור אבר מן החי, ושחיטת הנהמה לא אהניא לדידהו, שהרי יש להם חיות לעממן. ואף על גז דשליל מותר בשחיטת אמו — "מכל צנהמה מחלנו" נפקא לן לקמן [חולין סט,ף], אזל הכא צאיסורייהו קיימי. שילשול — תולעת ארוכה כחש הן, והן הנמצאין צאשפה. חפושיה — \*\*אישקרבוטי". גדל — "מאה רגלים" קורין לו. דג טהור הוא — שהרי יש לו סנפיר וקשקשת, כדמפרש. אפיקי מגנים — חוק מנייס. אלו קשקשים — הסגורים ומחומים צו צוחק. תחתיו חדודי חרש — חידודים של חרשים. אלו סנפירים — שחודים ומחמתין כחסיין, וצחן הוא נוקע את המיס צמודן שלא יעכטוהו צפריחמו. פשטיה דקרא לשון מורי: "מחמיו חודי חרש" — צמקומו וזכורו שמש. הדרן עלך אלו טרפות

תוספות

**קוקיאני אסירי** — פירש הקונטרס: תולעים שבכבד ושבריהא. וקשיא לרבינו תם, דלאידך לישנא דשרי — תקשי ליה מברייתא דבסמוך ד"ואת נבלתם תשקצו" לרבות דרנים שבבהמה, אף על גב דמינה קא גדלי! אלא אומר רבינו תם, דבדגים איירי הכא. והא דאמר: כי ניים עייל ליה באוסיא — אשכתן בדגים כי האי גוונא בפרק "המוכר את הספינה" (בבא בתרא עג,ב) דאמר רבה בר בר חנה: חזינא ההוא כוורא דיתבה ועיילא ליה טינא באוסייה.

**לרבות דרנים** שבבהמה — ואם תאמר: ותיפוק ליה דאסירי,

**ב** אָמַר רַב שֵׁשֶׁת בְּרִיה דְרַב אִידִי: קוֹקִיאָנִי אָסִירִי, מַאי טַעְמָא — מַעְלָמָא אָתוּ. מִתְקַיֵּף לָהּ רַב אֲשִׁי: אִי מַעְלָמָא אָתוּ, לִישְׁתַּכְחוּ דְרָךְ בֵּית הָרִיעִי! אִיכָא דְאֲמַרִי, אָמַר רַב שִׁישָׁא בְרִיה דְרַב אִידִי: קוֹקִיאָנִי שְׂרוּ, מַאי טַעְמָא — מִינֵיהּ גְבָלִי. אָמַר רַב אֲשִׁי: פְּשִׁיטָא, דְאִי מַעְלָמָא קָא אָתוּ — לִישְׁתַּכְחוּ דְרָךְ בֵּית הָרִיעִי! וְהִלְכְתָא: קוֹקִיאָנִי אָסִירִי, מַאי טַעְמָא? מִינֵם גְּנִים, וְעִיילִי לִיה בְּאוּסִייה תּוֹלְעִים. דְרִנֵּי דְבִשְׂרָא — אָסִירִי, דְכוּוּרֵי — שְׂרִיין. אָמַר לָהּ רַבִּינָא לְאִימִיה: אַבְלַע לִי וְאִנָּא אִיכּוּל. אָמַר לִיה רַב מְשֻׁרְשָׁא בְרִיה דְרַב אַחָא לְרַבִּינָא: מַאי שְׁנָא מְהָא דְתַנִּיא: "וְאֵת נַבְלָתָם תְּשַׁקְצוּ" — לְרַבּוֹת אֵת הַדְרָנִים שְׂפָבְהֶמָה? אָמַר לִיה: הֲכִי הִשְׁתָּא?! בְּהֶמָה — בְּשַׁחֲטָה הוּא דְמִשְׁתַּרְיָא; וְהֵנִי, מְדַלָּא קָא מְהַנֵּיא לְהוּ שַׁחֲטָה — בְּאִיסוּרֵיהוּ קִימֵן. אַבְלַע דְגָיִם — יִבְאָסִיפָה בְּעִלְמָא מִשְׁתַּרְי, וְהֵנִי פִי קָא גְבָלָן — בְּהִיתַרְיָא קָא גְבָלָן.

**ג** תַּנּוּ רַבִּנָן: "הוֹלֵךְ עַל גַּחוֹן" — זֶה נַחֲשׁ, "כֹּל" — לְרַבּוֹת הַשִּׁילְשׁוּל וְאֵת הַדּוּמָה לְשִׁילְשׁוּל, "עַל אַרְבַּע" — זֶה עֶקְרֵב, "כֹּל הוֹלֵךְ" — לְרַבּוֹת אֵת הַחִיפּוּשִׁית וְאֵת הַדּוּמָה לְחִיפּוּשִׁית, "מִרְבֵּה רַגְלִים" — זֶה נָדָל, "עַד כָּל" — לְרַבּוֹת אֵת הַדּוּמָה וְאֵת הַדּוּמָה לְדוּמָה. תַּנִּיא, יִרְבִּי יוֹסִי בֶן דּוּרְמִסְקִית אוֹמַר: לִוְיָתָן — דָּג טְהוֹר הוּא, שְׁנָאֵמַר: "גְּאוּהָ אֶפִיקֵי מְגָנִים", "תַּחְתּוֹ חֲדוּדֵי חֲרָשׁ", "אֶפִיקֵי מְגָנִים" — אֵלּוּ קֶשֶׁקְשִׁים שָׁבוּ, "תַּחְתּוֹ חֲדוּדֵי חֲרָשׁ" — אֵלּוּ סְנַפִּירֵין שְׂפוֹרְחַת בְּהֵן.

הדרן עלך אלו טרפות

לעצמן — באיסורייהו קיימן [באיסורן הן עומדות]. **אבל דגים** — באסיפה בעלמא מישתרי [באסיפה בלבד הם מותרים]. ואין בהם איסור אבר מן החי, והני כי קא גבלן [ותולעים אלה, כאשר הן נוצרות בתוכם] — בהיתרא קא גבלן [בהיתר הם נוצרות].

**ג** תַּנּוּ רַבִּנָן [שנו חכמים] על הנאמר: "כל הולך על גחון, וכל הולך על ארבע, עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השרוץ על הארץ לא תאכלום" (ויקרא יא, מב), "הולך על גחון" — זה נחש, "כל הולך על גחון" — לרבות השילשול ואת הדומה לשילשול, "על ארבע" — זה עקרב, "כל הולך על ארבע" — לרבות את הדומה לנדל, ואת הדומה לדומה. תניא [שנויה ברייתא]. ר' יוסי בן דורמסקית אומר: לוייתן שנוכר בכתיבים — דג טהור הוא, שנאמר בו: "גאוה אפיקי מגנים" (איוב מא, ז), וכן נאמר בו: "תחתיו חדודי חרש" (שם, כב); "אפיקי מגנים" — אלו קשקשים שבו, שמגינים עליו כמו שריון, "תחתיו חדודי חרש" — אלו סנפירין שפורח (ששט) בהן, שהם מחודדים ויוצאים מצידו התחתון.

**ב** אָמַר רַב שֵׁשֶׁת בְּרִיה [בנו] שֶׁל רַב אִידִי: קוֹקִיאָנִי, תּוֹלְעִים שִׁישׁ בְּאִיבְרִים הַפְּנִימִיִּים שֶׁל בְּהֵמָה, כְּגוֹן בְּרִיאה וּבכֶבֶד — אִסִּירִי [אסורות] באכילה, מַאי טַעְמָא [מה טעם הדבר]? מַעְלָמָא אָתוּ [מבחוץ באן], שְׂבִלְעָה אוֹתָן, וּכְבֵר נֹאסְרוּ קוֹדֵם לְכֵן מִשּׁוֹם "שֶׁרֶץ הַשּׂוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ". מִתְקַיֵּף לָהּ [מקשה על כך] רַב אֲשִׁי:

**א**י מעלמא אתו [אם מבחוץ הן באות], שבלעה אותם — לישתכחו [שיימצאו] גם בדרך בית הריעי, במערכת העיכול. ומאחר שלא נמצאו במערכת העיכול אלא בכבד או בריאה, משמע שנוצרו בתוך הבהמה, ואין הם שרץ הארץ! איכא דאמרי [יש שאומרים] שאמר רב שישא בריה [בנו] של רב אשי: קוקיאני שרו [מותרות], מאי טעמא [מה טעם הדבר]? מיניה גבלי [ממנה הם נוצרים]. אמר רב אשי: פשיטא [פשוט] שכן הוא, דאי מעלמא קא אתו [שאם מהעולם, מהחוץ הן באות] — לישתכחו [שיימצאו] דרך בית הריעי! ומסכמים, והלכתא [נהלכה]: קוקיאני אסירי [אסורות], מאי טעמא [מה טעם הדבר]? מינם ניים, ועיילי ליה באוסייה [ישנה הבהמה ונכנסות בחוטמה] התולעים, ומשם עוברים לאיברי הפנימיים, שלא דרך מערכת העיכול. דרני דבשרא [תולעים שנמצאות בבשר] הבהמה, בין העור לבשר — אסירי [אסורות]. דכוורי [אלו שנמצאות בדגים] — שריין [מותרות]. וכן מסופר, אמר לה רבינא לאימיה [לאמו]: אבלע לי ונאנא איכול [הבליעי לי את התולעים שבדגים, שלא אראה אותן, שנפשי קצה בדבר, ואני אוכל] את הדגים. אמר ליה [לן] רב משרשיא בריה [בנו] של רב אחא לרבינא שנהג כן: מאי שנא מהא דתניא [במה שונה הדבר מזו ששנויה בברייתא]: "ואת נבלתם תשקצו" (ויקרא יא, יא) — לרבות את הדרנים (התולעים) שבבהמה, שהם אסורים! מדוע אלו שבדגים מותרות? אמר ליה [לן]: הכי השתא [כך] אתה משווה? ליהמה — רק בשחיטה הוא דמשתריא [שנעשית מותרת], וקודם לכן היהי בכלל איסור אבר מן החי, היא וכל מה שגדל בגופה. והני, מדלא קא מהניא להו [ואלה, התולעים שבה, מכיון שאין מועילה להן] השחיטה, שהרי יש להן חיים

לעצמן — באיסורייהו קיימן [באיסורן הן עומדות]. **אבל דגים** — באסיפה בעלמא מישתרי [באסיפה בלבד הם מותרים]. ואין בהם איסור אבר מן החי, והני כי קא גבלן [ותולעים אלה, כאשר הן נוצרות בתוכם] — בהיתרא קא גבלן [בהיתר הם נוצרות].

**ג** תַּנּוּ רַבִּנָן: "הוֹלֵךְ עַל גַּחוֹן" — זֶה נַחֲשׁ, "כֹּל" — לְרַבּוֹת הַשִּׁילְשׁוּל וְאֵת הַדּוּמָה לְשִׁילְשׁוּל, "עַל אַרְבַּע" — זֶה עֶקְרֵב, "כֹּל הוֹלֵךְ" — לְרַבּוֹת אֵת הַחִיפּוּשִׁית וְאֵת הַדּוּמָה לְחִיפּוּשִׁית, "מִרְבֵּה רַגְלִים" — זֶה נָדָל, "עַד כָּל" — לְרַבּוֹת אֵת הַדּוּמָה וְאֵת הַדּוּמָה לְדוּמָה. תַּנִּיא, יִרְבִּי יוֹסִי בֶן דּוּרְמִסְקִית אוֹמַר: לִוְיָתָן — דָּג טְהוֹר הוּא, שְׁנָאֵמַר: "גְּאוּהָ אֶפִיקֵי מְגָנִים", "תַּחְתּוֹ חֲדוּדֵי חֲרָשׁ", "אֶפִיקֵי מְגָנִים" — אֵלּוּ קֶשֶׁקְשִׁים שָׁבוּ, "תַּחְתּוֹ חֲדוּדֵי חֲרָשׁ" — אֵלּוּ סְנַפִּירֵין שְׂפוֹרְחַת בְּהֵן.

הדרן עלך אלו טרפות

לעצמן — באיסורייהו קיימן [באיסורן הן עומדות]. **אבל דגים** — באסיפה בעלמא מישתרי [באסיפה בלבד הם מותרים]. ואין בהם איסור אבר מן החי, והני כי קא גבלן [ותולעים אלה, כאשר הן נוצרות בתוכם] — בהיתרא קא גבלן [בהיתר הם נוצרות].

**ג** תַּנּוּ רַבִּנָן [שנו חכמים] על הנאמר: "כל הולך על גחון, וכל הולך על ארבע, עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השרוץ על הארץ לא תאכלום" (ויקרא יא, מב), "הולך על גחון" — זה נחש, "כל הולך על גחון" — לרבות השילשול ואת הדומה לשילשול, "על ארבע" — זה עקרב, "כל הולך על ארבע" — לרבות את הדומה לנדל, ואת הדומה לדומה. תניא [שנויה ברייתא]. ר' יוסי בן דורמסקית אומר: לוייתן שנוכר בכתיבים — דג טהור הוא, שנאמר בו: "גאוה אפיקי מגנים" (איוב מא, ז), וכן נאמר בו: "תחתיו חדודי חרש" (שם, כב); "אפיקי מגנים" — אלו קשקשים שבו, שמגינים עליו כמו שריון, "תחתיו חדודי חרש" — אלו סנפירין שפורח (ששט) בהן, שהם מחודדים ויוצאים מצידו התחתון.

אם כל דגי הים יאסף להם" (במדבר יא, כב). וראה בענין זה לעיל כזב. **לוייתן דג טהור** לפי שקראו הנביא נחש, "לוייתן נחש בריח" ו"לוייתן נחש עקלתון" (ישעיה כז, א) הוצרך להשמיענו שהוא טהור ולא נחש (ערוך ועוד). וכן אמרו חכמים שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לוייתן (בבא בתרא עה,א). וראה שם ע"ד, בענינו של לוייתן. ובפשטות אין מדובר במה שקרוי בימינו לוייתן, שאין לו קשקשים, והנקבה משריצה את ולדותיה.

**גאוה אפיקי מגנים וכו'** וחכמים מפרשים פסוקים אלו על הלוייתן שנוכר בפרק הקדום באיוב (מ, כח).

אזרח ההלכה

**קוקיאני וכו' דרני** כל תולעים הנמצאות בבהמה, בין שהן בין עור לבשר, בין שהן במעיה — אסורות. והנמצאות בדגים, אם במעיהם — אסורות, אם בין עור לבשר או בתוך הבשר — מותרות. כמסקנת הגמרא, לשיטת רוב הראשונים. ומה שאנו אסרים הוא דווקא אלו שגדלו בחיי הבהמה, אבל הגדלות בבשר אחר שחיטה, או בדגים וגינה — מותרות, כל זמן שלא פירשו. ויש מי שאוסר את התולעים המתהוות לאחר שחיטה מכל דבר שטען שחיטה (רמב"ם). ונהגו להקל, כסברא הראשונה (רמ"א, על פי מרדכי). ועיין עוד שם. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ב הי"ז. שו"ע יו"ד פד, טז ובהגהה).

- ג. ילק"ש תורה תקלו.
- ד. ראה חולין כז,ב.
- ה. תוי"כ ויקרא יא, כט.
- ו. תוספתא חולין פי"ג כז. תוי"כ ויקרא יא, יא. וראה ויק"ר פכ"ב ג. ילק"ש נ"ך תשכו.

גרסות

**מינם ניים** יש במקורות: **מינם ניים כוורא** וראה בתו"ש. ראה המשך בהשלמות.

העולם

**קוקיאני ורני** ראה בהשלמות.

**דרני** לפי רש"י מדובר ברימות, זחלי זבוב סוסים. רימות הבאות מהטלה של ביצי זבובים או של רימות, מתפתחות בחלקו בצד החיצוני של הבשר, מתחת לעור. ויש רימות הנוודות בגוף הפרה, עד שניתן למצוא אותן גם בבשר (בשרירים).

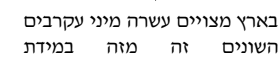
שילשול

שילשול האדמה (Lumbricus), מצוי בכל אזורי הארץ, הוא חסר עיניים ורגלים (הולך על גחון) ואוהב לחות. הוא מסייע לגידולים חקלאיים בכך שהוא מפזר את החומר האורגני שבקרקע ומאורר אותה על ידי המחילות שהוא חופר.



עקרב

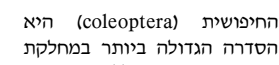
בארץ מצויים עשרה מיני עקרבים השונים זה מזה במידת ארסיותם. העקרב ניזון מחרקים, אוחס הוא צד בצבתותיו החזקות ומשתק על ידי ארס. לעקרב יש שמונה רגלים, ארבע בכל צד, והיו שחציעו להסביר את דברי הגמרא כאן שיש לו ארבע רגלים, בכך שיש לו ארבע זוגות רגלים.



בארץ מצויים עשרה מיני עקרבים השונים זה מזה במידת ארסיותם. העקרב ניזון מחרקים, אוחס הוא צד בצבתותיו החזקות ומשתק על ידי ארס. לעקרב יש שמונה רגלים, ארבע בכל צד, והיו שחציעו להסביר את דברי הגמרא כאן שיש לו ארבע רגלים, בכך שיש לו ארבע זוגות רגלים.

חיפושית

החיפושית (coleoptera) היא הסדרה הגדולה ביותר במחלקת החרקים ובטבע בכלל, ורק בארץ ישראל יש כשלושת אלפים מינים. גופן של החיפושיות מתחלק לראש, חזה ובטן, ויש להן שני זוגות כנפיים ושלושה זוגות רגלים.



החיפושית (coleoptera) היא הסדרה הגדולה ביותר במחלקת החרקים ובטבע בכלל, ורק בארץ ישראל יש כשלושת אלפים מינים. גופן של החיפושיות מתחלק לראש, חזה ובטן, ויש להן שני זוגות כנפיים ושלושה זוגות רגלים.

מרבה רגלים זה נדל



בארץ מצויים מספר מינים של מרבי רגלים, המתחלקים לפי החלוקה המדעית לנדלים ולרבי רגלים. מבין הנדלים מצוי הנדל הארסי (Scolopendra singulata), שגופו עשוי מעשרים ושנים פרקים, כאשר לכל פרק זוג רגלים, והוא בעל בלוטות ארס בראשו, וכן הנדל הדק. גופם של רבי הרגלים גלילי יותר משל הנדל, ובכל פרק מגופם שני זוגות רגלים. הרב-גל השחור (graphidostrepus SYriacus) מצוי בין הסלעים, והוא מפריש מגופו מיץ ארסי מסריח הגורם לצריבה בעור.

\* **גרביליי"ש** (צ"ל: גרביליי"ש) מן הצרפתית העתיקה garbeilles — זחלי זבוב הסוסים. \* **אישקרבוטי"י** (צ"ל: אישקרבוטי"י) מן הצרפתית העתיקה escharbot — חיפושית.